

20. Özdemir Asaf'ın Şiirlerinde Yalnızlığın Psikanalitik Görünümü¹

Ertuğrul Gazi DERHEM²

APA: Derhem,E. G. (2024). Özdemir Asaf'ın Şiirlerinde Yalnızlığın Psikanalitik Görünümü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 385-394. DOI: 10.29000/rumelide.1454385.

Öz

Çeviri, hikâye, mektup gibi birçok edebi türde eserler kaleme alan Özdemir Asaf, Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en önemli şairleri arasında gösterilir. Kendine has üslubu ile çağının şairlerinden ayrılan Asaf'ın hayattayken yayımlanan son şiir kitabı *Yalnızlık Paylaşılmaz*'dir. 1978 yılında yayımlanan eserde şair, kitabın adından da anlaşılacağı üzere daha çok yalnızlık konusu üzerinde durmuştur. Şairin, yalnızlığı tercih edilen bir yaşam şekli olarak seçmesi, bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Öyle ki şairin birçok şiirinde yalnızlık, kaçınılan, sıkıntı veren bir durumdan ziyade; övülen ve sığınılan bir liman olarak göze çarpar. Bu çalışmada şairin tercih ettiği yalnızlığa psikanalitik yöntem ışığında yakından bakılmaya çalışılacaktır. Böylece şairin mısralara gizlediği anlamlara nüfuz edebilmek amaçlanmaktadır. Sigmund Freud'un kurucusu olduğu psikanalitik yöntem, gerek imgeler üzerinden çıkarımlar yapmaya uygunluğundan gerekse insan ruhunda cereyan eden olayların derinliklerine inmede uygulanabilir olduğundan tercih edilmiştir. Psikanalitik eleştiri yöntemi uygulanırken yalnızca Freud'a bağımlı kalınmamış, başka psikanalistlerin görüşlerine de yer verilmiştir. Özellikle Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın kuramı çalışmanın temelini oluşturmaktadır. İnsan psişesini Gerçek, imgesel ve simgesel olarak üç ana dönemde ele alan Lacan'a göre birey, simgesel döneme girişiyle birlikte kendi benliğine yabancılaşır. İmgesel döneme gerilediğinde ise içinde yaşadığı topluma yabancılaşır ve yalnız kalır. Bu doğrultuda ele alınan çalışmada şairin yalnızlığa yüklediği anlama yakından bakılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet dönemi Türk şiiri, psikanaliz, yalnızlık, Jacques Lacan, Özdemir Asaf.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %13

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 17.01.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1454385

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Kırıkkale Ölçme ve Değerlendirme Merkezi / Dr., Ministry of National Education, Kırıkkale Measurement and Evaluation Center (Kırıkkale, Türkiye), ertugrulderhem@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0001-7343-6073, **ROR ID:** https://ror.org/00jga9g46, **ISNI:** 0000 0001 2179 4856, **Crossreff Funder ID:** 501100013898

Psychoanalytic View of Loneliness In Özdemir Asaf's Poems³

Abstract

Özdemir Asaf, who wrote works in many literary genres such as translations, stories and letters, is considered one of the most important poets of Turkish poetry in the Republic period. Separated from the poets of his age with his unique style, Asaf's last poetry book published while he was alive is *Yalnızlık Paylaşılmaz*. In the work published in 1978, the poet focused more on the subject of loneliness, as can be understood from the name of the book. The poet's choice of loneliness as a preferred way of life was effective in the emergence of this work. So much so that in many of the poet's poems, loneliness is rather than an avoided or distressing situation; it stands out as a praised and sheltered port. In this study, we will try to look closely at the loneliness preferred by the poet in the light of psychoanalytic method. Thus, it is aimed to penetrate the meanings hidden by the poet in the verses. The psychoanalytic method, founded by Sigmund Freud, was preferred because it is suitable for making inferences based on images and because it can be applied to delve into the depths of the events taking place in the human psyche. While applying the psychoanalytic criticism method, it was not only dependent on Freud, but also the views of other psychoanalysts were included. In particular, the theory of French psychoanalyst Jacques Lacan forms the basis of the study. According to Lacan, who discusses the human psyche in three main periods: Real, imaginary and symbolic, the individual becomes alienated for his own self as he enters the symbolic period. When he regresses to the imaginary period, he becomes alienated from the society he lives in and remains alone. In this study, we will try to take a closer look at the meaning that the poet attributes to loneliness.

Keywords: Turkish poetry of the Republic period, psychoanalysis, loneliness, Jacques Lacan, Özdemir Asaf.

Giriş: Edebiyat-Psikanaliz İlişkisi

İnsanın ruhsal gelişimini ve değişimini inceleyen bir bilim dalı olan psikanaliz ile ana malzemesi insan olan edebiyat arasında sıkı bir ilişki vardır. Her iki alan da insanı merkezine alarak onun duygularını irdelemeyi amaçlar. Bu doğrultuda edebiyat insanı duyguları yansıtırken; psikanaliz, bu duygulardaki derinliklere inmeye çalışır. Başka bir deyişle psikanaliz, edebî eserde ortaya konan duygudan yola çıkarak bazen eserdeki kahramanın bazense eserin yaratıcısının ruhsal dünyasına nüfuz etmeye çalışır. Andre Green'in ifadesiyle psikanalitik eleştiri, yapıtta/eserde bilinçdışına bağlanabilecek gizli düzenekleri açığa çıkarmayı amaçlar (2018, s. 16).

Sigmund Freud'un çalışmaları ışığında ortaya çıkan psikanaliz bilimi, yukarıda değinildiği gibi bireydeki ruhsal gelişimlerin belli nedenler altında ortaya çıktığını savunur. Buradaki kilit nokta ise bilinçdışıdır.

³ **Statement:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 13

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 17.01.2024-Acceptance Date: 20.03.2024-Publication Date: 21.03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1454385

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Freud, bilinçdışı kavramını Oidipus Kompleksi'yle açıklar. Freud'a göre çocuk için bir kimlik hazırlama süreci olarak görülebilecek Oidipus evresinde kız çocuk babasına erkek çocuk ise annesine âşıktır ve her çocuk bu evreyle yüz yüze gelir:

Yaşadığı aile klasik, tek ebeveynli, yeniden oluşmuş ve hatta eşcinsel ebeveynli bir aile olabilir; terk edilmiş, yetim veya evlat edinilmiş bir çocuk olabilir, tüm çocukları kapsar. Hiçbir çocuk Ödipus'tan kaçamaz! Neden? Çünkü erkek veya kız fark etmez, dört yaşındaki hiçbir çocuk kendi içinde yükselen erotik itkilerin fırtınasından kaçamaz ve yakın çevresindeki hiçbir yetişkin onun itkilerinin merkezinde olmaktan ve bunlara set çekmek durumunda kalmaktan kurtulamaz. (Nasio, 2012, s. 9)

Oidipus evresinde karşı cins ebeveynine âşık olan çocuk, hemcinsi olan ebeveynini rakip olarak görür. Annesine âşık olan erkek çocuk bu nedenle babasını aradan çıkarmak ister. Çünkü annesiyle geçirdiği zamanlar ona cenneti anımsatan anlardır. Ancak çocuğun kültürel bir varlık, bir özne olabilmesi için babanın araya girmesi ve bu ikili anne-çocuk ilişkisini sonlandırması gerekir. Aksi takdirde çocuk ne cinsel kimliğinin farkında olabilir ne de sosyo-kültürel alana dâhil olabilir. Bu noktada Zupancic'in deyişiyle Oidipus, kültürel bir aşu olarak değerlendirilebilir (2018, s. 76). Öyle ki Oidipus'la birlikte gelen yasak, çocuğun toplumun değer yargılarına uyum sağlamasını beraberinde getirir. Başka bir deyişle çocuk, kültürel bir varlık olmak istiyorsa annesiyle yaşadığı ve sadece iki kişiden oluşan dünyayı terk etmek zorundadır.

Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın psikanalitik kuramında çocuğun anneye geçirdiği bu Oidipus öncesi dönem "imgesel dönem" olarak adlandırılır. Freud'daki gibi Lacan'da da bu dönem babanın araya girmesiyle birlikte son bulur. Ancak Lacan, burada gerçek babaya sembolik anlam da yükleyerek "Babanın Adı/Yasası" kavramını kullanır. Yani ona göre çocuğun imgesel dönemden çıkması için illa ki gerçek bir babaya ihtiyacı yoktur. Başka bir ifadeyle babasal işlev simgesel bir işlevdir ve baba var olmadığında baba figürü de aynı işlevi yerine getirebilir (Fink, 2016, s. 126). Babanın adının devreye girmesiyle simgesel düzenin/dilin/kültürün dünyasına adım atan çocuk, hayatı boyunca anneye veya onun yerine koyduğu kişiyle geçirdiği tümgüçlü/narsisistik döneme özlem duyarak yaşamaya mahkûm olur. Anneyle yaşanan imgesel döneme ulaşma arzusu sağlıklı bir ruhsal gelişimde imkânsız olduğundan bu döneme dair arzular bilinçdışına itilir. Artık öznenin arzuları dâhil olduğu simgesel düzenin kuralları tarafından hadım edilmiştir ve özne, kendi arzularına yabancılaşarak kendisine sunulan sınırlar dâhilinde yaşamaya mecbur kalır. Fakat tekrar vurgulamak gerekir ki, özne, imgesel dönemin özlemine hep bir eksiklik olarak hisseder ve her ne kadar imkânsız ve bilinçsiz de olsa bu döneme ulaşmanın gayreti içerisinde olur.

Bu noktada simgesel düzenin, dilin düzeni olduğunu söylemek gerekir. Birey henüz hayata gelmeden önce hâlihazırda mevcut olan bir dilsel düzen vardır. Bu düzenin içerisine doğan birey, simgesel düzene adım atmasıyla birlikte arzularını kendisine sunulan dille anlatmak mecburiyetindedir. Ancak özne, tüm arzularını ne yaparsa yapsın anlatamaz ve sürekli olarak bir şeyler dışarıda kalır. Yani bir şeyler sözcüklere dökülemez ve anlamsız şeyler olarak yaşanır (Zizek, 2004, s. 53). Bu durum değinildiği üzere öznenin, sözcüklere dökemediği şeylerin peşinde beyhude koşmasına neden olur.

Gelinen noktada bir sözcük ustası olarak görülebilecek olan sanatçının – çalışma bağlamında şairin – bilinçdışı arzulara/ulaşılması imkânsız olan imgesel döneme diğer insanlardan daha yakın olduğu söylenebilir. Öyle ki Freud, yazarın esere yansıtacağı duygularla bilinmeyen istek ve arzuları uyandırabildiğini söyler (199, s. 125). Çünkü sanatçı, diğer insanlardan farklı olarak sözcüklere farklı imgesel anlamlar yükler ve sanatın sınırları içerisinde daha rahat hareket eder. Farklı bir ifadeyle sanatçı, toplumsal gerçekliğin/dilin sınırlamalarından düşlemsel bir dünya yaratarak çıkmayı

başarabilir (Derhem, 2023, s. 8). Özgür bir şekilde dili kullanmak ve eseri aracılığıyla karşısındaki kişiyle dilediği gibi etkileşim kurmak, sanatçıya imgesel dönemdeki anne-çocuk ilişkisinde yaşanan hazzı bir nebze de olsa verebilir. Bu nedenle Zizek, sanatı/şiiri psişik iç dünyaya denk düşen halüsinasyonsu irrasyonel bilinçdışı olarak tanımlar (2020: 168). Bilinçdışı arketipsel imgeye (anneye) eseri yoluyla uzanan sanatçı, bu imgeye biçim vererek, onu şimdinin diline çevirir ve yaşamın en temel arzusuna değinebilme imkânı sunar:

Sanatın sosyal anlamı da buradadır; çağın ruhunu eğitmekte, çağın en çok eksik gördüğü biçimleri çağırılmaktadır. Sanatçının tatmin olmayan özlemi, şimdinin yetersizliğini ve tekyanlılığını en iyi şekilde tazmin edecek bilinçdışıdaki ilksel imgeye uzanmaktadır. Sanatçı bu imgeyi yakalayıp bilinçdışının derinliklerinden yükseltip, bilinçli değerlerle ilişkiye sokar ve böylece, kendi kuvvetleri çapında çağdaşlarının zihni tarafından kabul edilinceye kadar onu dönüştürür. (Jung, 2006, s. 324)

Bu bağlamda oluşturulan çalışmada Özdemir Asaf'ın 1978 yılında yayımlanan *Yalnızlık Paylaşılmaz* adlı eserindeki şiirleri ele alınacaktır. Edebiyatın birçok türünde eserler veren Asaf, özellikle 1950'li yıllardan itibaren şairliği ile ön plana çıkmaktadır. Memet Fuat'ın "bütün akımların dışında bir şair" (1999, s. 43) olarak nitelendirdiği sanatçı, sanatının amacının insanlar üzerinde etkili olmak olduğunu vurgular: "Sanatta etkili olmayı amaçlarımdan biri sayarım. Bu yolda araçlarımdan biri, üzerinizde etki yapmak istediğim siz seslendiğim insanlarsınız." (2019, s. 247) Bu doğrultuda şiirler yazan Özdemir Asaf, insana ait birçok duyguyu farklı tekniklerle şiirlerinde dile getirir. Bu çalışmanın odak noktası ise bu duygulardan biri olan yalnızlık olacaktır ve bu tema, psikanalitik yöntem ışığında irdelenmeye çalışılacaktır. Şunu vurgulamak gerekir ki, bu çalışmadaki amaç, sanatçıyı ve eserini patolojik bir şekilde ele almak değil; eserdeki şiirler üzerinden yalnızlık konusu ile ilgili çıkarımlar yapmak ve şairin yalnızlığa yüklediği anlama yakından bakmaktır.

1. Kültürün/Dilin Alanından Kaçış

Özdemir Asaf'ın *Yalnızlık Paylaşılmaz* adlı eserinde eserin adından da anlaşılacağı üzere yalnızlık teması ön plandadır. Bu eserde yer alan şiirlerde şair, deyim yerindeyse yalnızlığa ve yalnızca övgüler yağdırırken; dünyayı katlanılması gereken bir yer olarak görür. Bu nedenle de bazı şiirlerinde dünyadan başka bir deyişle simgesel alandan duyduğu sıkıntıyı dile getirir. Giriş bölümünde bahsedildiği üzere simgesel alan dilin/toplumun/kültürün alanıdır ve bu alanın kendine özgü kuralları vardır. Bu alandaki özne, ne arzusunu dilediği gibi dile getirebilir ne de tam manasıyla kendisi gibi davranabilir. Zira öznenin bu alanda var olabilmesi için kendisinden vazgeçmesi gerekir (Irigaray, 2014, s. 77). Bu durum öznenin ancak kendisine yabancılaşarak dilin düzeninde bir yer alabileceği anlamına gelir. Bu düzene ayak uyduramayan özne ise otorite tarafından dışlanır ve yalnızlığa mahkûm olur. Sanatçılar genellikle bu yalnızlığa mahkûm olmuş kişilerdir. Öyle ki onlar, otorite, toplum tarafından sıkıştırılmaktan, kapatılmaktan müthiş bir korku duyarlar (Green, 2018, s. 25). Özdemir Asaf da "Şaka Değil" adlı şiirinde bu tedirginliği şöyle dile getirir:

Yer altından dinleniyoruz;
Tedirginliğimiz ondan.
Seslerimizi dinliyorlar,
Ölümlerin katında biriktiriyorlar;
Susunluğumuz ondan.
Bugün son sevişmelerimizi gözetliyorlar,
Her neyse..
Yarın düzenleyecekler aşklarımızı,

Ner'deyse.

Huysuzluğumuz ondan.

Perdeleri kapatmalı mı?

Perdeyse. (2020, s. 379)

Şairin “yer altı” metaforuyla kastettiği yer simgesel alan olarak okunabilir ve şair, bu alanın kendilerini dinlemesinden, gözetlemesinden ve hayatlarına bir yön vermesinden şikâyetçidir. Ona göre yeraltı kişinin zorla tutulduğu, özneyi sınırlayan ve belirli kurallar altında yaşamaya mahkûm eden bir yerdir. Bu nedenle de o, simgesel alan ile arasındaki perdeyi kapatarak onunla ilişkisini kesmeyi düşünür. Şiirin ilerleyen mısralarında ise “Giyinip sevi giysilerini/ Bir bayram denemesi yapmalıyız...” (2020, s. 379) der ki bu sevi giysisinin mavi renkli olduğunu bir sonraki “Başlık” adlı şiirinde belirtir: “Düşlerin, sevi'nin ve saygının giysilerini/ Maviye boya.” (2020, s. 380) Asaf'ın birçok şiirinde mavi rengini kullandığını görmek mümkündür. Onun şiirlerinde mavi, gökyüzünü ve özgürlüğü imgeler ve imgesel alan özlemine çağırıştır ki o, mavi sevi giysilerini giyip özgür olmak ister. Başka bir deyişle şair, yer altından (simgeselden) gökyüzüne (imgesele) ulaşma arzusundadır. Fakat şair, bu arzusuna yönelip yönelmemekte kararsız görünür. Belki de geriye dönmekten korkar; ancak en azından yazarak da olsa imgesele dönüşü deneyimlemek ister. Lakin bu kez de karşısında maviyi beklerken mor rengi belirir. Asaf'ın şiirlerinde mor ise okuyucunun karşısına “O Yolda” şiirinde yer alan aşağıdaki dörtlükte olduğu gibi yanılısma, kararsızlık gibi anlamlarla çıkar:

Bozguna benzeyor, saklasam olmaz,

Eskiye yeniden başlasam olmaz,

Yakıştırmasam olmaz, yazmasam olmaz,

Maviye boyadım, baktım mor çıktı. (2020, s. 402)

Bu dizelerle simgeselde tutunmanın zorluğunu yansıtan şair ancak yazarak kendisine simgeselde bir yer açabileceğinin farkındadır. Zira yazma eylemi/yaratıcılık, imgesel alanda hapsolmuş kişiye simgeselin içerisinde bir yer sağlar (Özeren, 2017, s. 19). Bu kişi/şair, yalnızca yazarak ruh hâlini yansıtabilme ve arkaik hazı deneyimleyebilme fırsatını yakalayabilmeyi başarır. Farklı bir ifadeyle, yazarak simgesel alanın gerçekliğinden uzaklaşabilir ve tümgüçlü narsisistik zamanların yaşantılarını tekrar deneyimleyebilme imkânını tadabilir. Çünkü tekrar etmek gerekir ki sanat yapıtı, öznenin temsili nesnelere aracılığıyla kayıp nesneyle yeniden buluşmasına olanak sağlar (Güngörmüş, 2021, s. 107-108).

Özneyi simgesel alana bağlayan, ona bu alanda yer açan önemli göstergelerden biri de öznenin adıdır. Özne adıyla birlikte simgeselde var olur. Kişinin kimliğini yansıtan adının olmaması onun toplumsal alandan soyutlandığı anlamına gelir. Lacan'a göre simgesel alan çocuğun, dil yetisini yavaş yavaş edinirken biyolojik adsızlıktan çıktığı alandır (Jameson, 2013, s. 120). Bu alana yabancılaşan özne için adın da bir önemi yoktur. O, adsızlığıyla simgesel alanda var olmaya çalışır ki Asaf, “Yalnız'ın Durumları” adlı şiirinde yalnızın simgesel alanda “var” sayılmadığını söyler:

Yalnız'ın adı okunduğunda

Okulda ya da yaşamda..

Kimse

“Burada”

Deyemez. (2020, s. 485)

İçinde bulunduğu toplumda cismen var olan fakat ruhsal olarak var olamayan yalnızın, Asaf'ın deyimiyle "Penceresi/Dışına kapanmıştır." (2020: 480) Dolayısıyla penceresini dışarıya kapatan yalnız için kendisine dönmekten başka bir yol kalmaz. Çünkü o, "Bulamaz bir ses, gel deyen, çağırın.." (2020, s. 412) Yalnızı çağırın tek ses, imgeselin özneyi simgeselden soyutlayan sesidir. Bu ses şaire öyle bir ümit aşılabilir ki şair, bu sese kulak vermekten kendisini alıkoymamaz.

Çalışma dâhilinde ele alınan şiirlerde Asaf da kendisini simgeselden soyutlayan çağırının kendi deyimiyle deniz özleminin peşinden gider. Bu noktada deniz metaforunun da gerek maviliği gerekse uçsuz bucaksızlığıyla özgürlüğü, imgeseli çağırıştırdığı dikkate değerdir. Şair "Kaçak" şiirinde kendisini özgürlüğe çağırın denize doğru yol alır:

Hep o eski deniz özlemiydi onu
Kentin oyalayan sokaklarından
Yaşam yorgunluklarının sonu
Güney kıyılarına atan.
Denize bakmak adına
Güneşde ürpertilerle yatan
Üşümüş, silik anılarına
Gülen denizi baktıran. (2020, s. 413)

Kentin kendisini oyalayan sokaklarından yani kendisini kuşatan simgesel sınırlardan imgesel dünyaya adım atmak isteyen şair, çareyi yalnızlığa yönelmekte bulur. Kent hayatının keşmekeşinden, hayatın getirdiği sıkıntılardan güneye giderek kurtulmaya çalışır. Güneyi de burada - ülkemizin coğrafi koşulları göz önünde bulundurulduğunda - denizi ve özgürlüğü simgeleyen, imgesel dönemi çağırıştıran bir metafor olarak görmek mümkündür. Şair güneye giderek yalnızlığıyla kendisine imgesel bir dünya yaratmayı ve bir sonraki bölümde bahsedileceği üzere ruhsal ikiziyle baş başa kalmayı amaçlar.

2. Yalnızlığın Görünümleri

Lacan'a göre yalnızlık varlıktaki bir kopuşun izini bırakan şeydir (2019, s. 140). Bu kopuş hiç şüphesiz çocuğun ilksel nesnesi olan anneden kopuştur. Hayata gözlerini açan bebek, ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilecek durumda değildir ve bedenini bir bütün olarak algılayamaz. Onun için yalnızca bedeninde belli bölgeler/organlar belli işlevlere yarayan ayrı ayrı parçacıklardır. Bu eksiklik hâli içerisindeki bebek için Lacan'ın "Ayna Evresi" adını verdiği imgesel dönem sınırlarında yer alan evre bir dönüm noktasıdır. Bebeğin yaşamında yaklaşık 6-18. aylara denk gelen bu evrede bebek, kendisinin bakımını üstlenen kişiyle (genellikle anne) bir özdeşleşme kurarak parçalılık hissinden uzaklaşmaya başlar. Karşısında ona ayna vazifesi gören kişiyle/imgeyle özdeşleşmek, bebeğe sahte bir bütünlük hissi verir. Çünkü aynasal imge öznenin, yani dışarıdan görülen öznenin bütünleşmiş, tam, dışsal imgesidir (Grosz, 2021, s. 85). Bebek bir süre sonra kendisinin de karşısındaki imge gibi her istediğini yapabilen, bütün bir bedene sahip biri olduğu zannına kapılır. Çocuğun bu imgesel dünyasında kendisiyle annesi dışında hiç kimse yoktur. Başka bir deyişle bu ilişki dış dünyaya kapalı bir ilişkidir. Ancak bir süre sonra çocuk, aynanın bir kapan, bir yem (Bowie, 2007, s. 31) olduğunu anlamaya başlar. Aynanın, kendisi olmadığını, ne yaparsa yapsın onun gibi olamadığını acı bir şekilde fark eder ve yabancılaşma duygusu hisseder. Fakat yine de bu dönem yaşattığı bütünlük ve tümgüçlülük hissiyle yabancılaşma pahasına da olsa çocuk için vazgeçilmesi kolay bir dönem değildir. Çünkü çocuk "ben" olma hissini ilk olarak bu dönemde tadar.

Bir önceki bölümde bahsedildiği gibi babanın adı ile imgesel dönemden simgesel döneme adım atan çocuğun imgesel döneme ulaşma arzusu bilinçdışına itilir ve bu arzu yaşam boyu eksikliği hissedilen bir ihtiyaç olarak varlığını hissettirir. Özdemir Asaf'ın şiirlerinde de bu eksikliğin yansımalarını görmek mümkündür. O, kendisini bütünleyecek, kendisini simgeselin çıkmazından kurtaracak bir yalnızlığın, iki kişiyle ancak tek bir ruhta yaşanacak yalnızlığın peşine düşer. Şair, "Körebe" şiirinde kendisini gölgeleyip, bütünlemesini beklediği yalnızlık arayışını şöyle dile getirir:

Gölge vermeyen bir ışık
Yalnızlığımı sürdürürken sonsuza dek,
Arar kendini bütünlesin diye
Bir gölge, sessiz, yumuşak, uyuyan.
Arar tek başına, elleri yüzüne uzanık bir anlam,
Kendisini gölgeleyecek. (2020, s. 412)

Kendisini bütünlemesini arzuladığı yalnızlığın peşi sıra giden şair, bu arzusunun etrafında dolanır durur. Öyle ki bu durum arzusunun doğası gereği normal karşılanmalıdır. Çünkü arzu, hiçbir şekilde tam anlamıyla tatmin edilemez. Her tatmin yeni bir arzuyu beraberinde getirir ve bu dairesel döngü böylece devam eder. Arzulayan özne için tatmin edici olan şey de arzusuna ulaştığında tatmin olabileceğini düşünmesidir. Yani özne tatmin olma arzusunu devam ettirmenin peşine düşer (Fink, 2020, s. 142). "Yalnızlık" şiirinde Asaf'ın da bu döngüsel süreci fark ettiğini söylemek mümkündür. O, "Yalnızlık/ İnsanın kendine mektup yazması/ Ve dönüp-dönüp onu okuması/ Yalnızlığın da ötesidir." (2020, s. 421) derken bu döngüsel süreçten bahseder. Zira yazılan mektubu tekrar tekrar okumak ve her seferinde ondan yeni bir tatmin beklemek bu durumun göstergesidir.

İmgesele, ilksel nesnesine imkânsız da olsa ulaşmak isteyen tatmin olma düşüncesinin peşindeki özne, bu süreçte kendisine bazı nesnelere seçer ve o nesnelere aracılığıyla hedefe varmaya çalışır. Lacan, bu nesnelere objet petit *a* (küçük *a* nesnesi) adını verir. Küçük *a* nesnesi özneye, ulaşıldığında tatmin olacağı düşüncesini hissettiren nesnedir. Ancak özne bu nesneye ulaştığını düşündüğü anda yeni bir nesne kapısını çalar. Bu nesne, özne için hem oradadır hem de yoktur. Yani özne tarafından hem boşluk hem de boşluğu dolduran şey olarak görülür (Zizek, 2015, s. 511). Asaf, "Yalnız'ın Durumları" adlı şiirinde orada hem duran hem de durmayan nesneyi arayışından bahseder:

Yalnız'ın
Sakladığı bir şey vardır;
Boyuna yerini değiştirir,
Boyuna onu arar..
Biri bulsa diye. (2020, s. 481)

Şüphesiz bu arayış beyhude bir arayıştır; fakat o nesne aranmaya başladığında durdurulması zor bir süreç de başlamış olur. Öyle ki her nesneyi bir yenisi takip eder ve bu döngüsel arayış böylece devam eder durur. Asaf, "Yalnızlığa Övgü"de de bu arayışın döngüselliklerinden,

Mutluluk yalnız kendisini görür;
Unutur bu yüzden ilkin kendisini.
Yalnızlık kendi tutukluluğunda özgür,
Boyuna bekler dönsün diye sesini. (2020, s. 415)

mırsalarıyla söz eder. Şairin bu bekleyişi Narkissos mitindeki Ekho'yu hatırlatır. O da her seslenişinde, yakarışında kendisini bütünleyeceğini, tamamlayacağını düşündüğü Narkissos'a kavuşmayı diler. Fakat sesi her seferinde yine kendisine döner. Şairin sözünü ettiği yalnızın da sesi Ekho'nun ki gibi dönüp dolaşıp kendisini bulur. Sesi hiçbir zaman kendisini bütün hissettireceği nesneye ulaşamaz. Ancak o, yine de bir ümit hayallerinin peşinde bekler durur; çünkü "Yalnızlığın gidecek bir yeri yoktur." (2020, s. 415)

Özdemir Asaf'ın şiirlerine bakıldığında onun bu yalnızlık durumundan şikâyetçi olmadığı, hatta yalnızlıktan tatmin olma ihtimalinden tatmin olduğu açıkça görülür. Öyle ki o, "Bir Adam" şiirinde kendisini "yalnızlığın ustası" olarak görür:

Onu kırmış olmalı yaşamında birisi.
Dinledikçe susması, düşündükçe susması..
Tek başına iki kişi olmuş kendisiyle gölgesi,
Heykelini yontuyor yalnızlığın ustası. (2020, s. 432)

Görüldüğü gibi şair, kendi imgesiyle (gölgesiyle) özdeşleşmiş ve ikiden bir olmuştur. Bu durum kendi kendine yeterlilik düşüncesinin (narsisizmin) hâkim olduğu imgesel alanın bir dışavurumudur. Yalnız için diğerleri yoktur; sadece kendisi ve kendi ideal imgesi vardır. Mutluluğu kendisiyle kalmakta bulan yalnız, diğerleriyle yaşanan mutluluğun geçici olduğunu bilir. Ona göre asıl mutluluk kalıcı olandır. Şair bu durumu "Yalnızlığa Övgü"de şöyle dile getirir:

Mutluluğun mezarları, yalnızlığın heykeli var..
Her ikisinin de saksılarında çiçek.
Biri hep başka bir renkle solar,
Öbürüyse ha açtı, ha açmayacak. (2020, s. 415)

Bu noktada mezar, her şeyin bir gün son bulacağını yani geçiciliği; heykel ise kalıcılığı imlemesi bakımından dikkate değerdir. Şaire göre her ikisinin saksısında da çiçek vardır; ancak mutluluğun mezarındaki çiçek geçicidir, solmaya mahkûmdur. Yalnızlığın heykelindeki çiçek ise şaire bir umut vaat etmektedir. Aslında o çiçek de hiçbir zaman açmayacaktır; lakin arzu eden özne bunun farkında değildir ve bir umut o hayalin peşinde yaşamayı sürdürür. Özne o çiçekten vazgeçmek istese bile bunu başaramayacaktır. Asaf, "Anı Ormanından Anılar" şiirinde bu durumdan bahseder:

Solmaya karşı hep yeniden açan bir çiçek,
Sana kuytularından korkusuz seslenecek.
Bütün kapılarımı kapatsan ölesiyedek,
Yakan bir ışıkçasına yüreğine girecek. (2020, s. 420)

İmgesel hayaline/arkaik nesnesine ulaşma arzusuyla yalnızlığın çilesine talip olan şair, ona bu yolda yarenlilik edecek küçük *a* nesnelere kapısını sonuna kadar açar. Çünkü o, mutluluğu bu yolla bulabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle de geçici mutlulukların yerine çileli bir yola baş koymuş ve kalıcı huzuru bulabileceğini düşünmüştür:

Her şeyi süpürebilirsin;
Sonbaharı süpüremezsın.
Her şeyi süpürebilirsin;

Sonbaharı süpüremezsın.

Yalnızsa,

Sürekli bir sonbaharı

Süpürür hep..

Düşünemezsin. (2020, s. 480)

Görüldüğü üzere şair, hüznü simgeleyen sonbaharı diğer insanların aksine kovalayarak yalnızlığa talip olur. O, bu süreçte kendi gemisinin kaptanı, kendi ordusunun kumandanıdır. Bu yolda ona yardım edebilecek kimse yoktur. Yükünü paylaşacak birisine ihtiyacı da yoktur. Zira bu süreç kendisi ve özdeşleştiğı imgesiyle yaşanabilecek, üçüncü birine yer olmayan bir süreçtir. Bu nedenle de şaire göre “Yalnızlık paylaşılmaz.../ Paylaşılsa yalnızlık olmaz.” (2020, s. 478-479)

Sonuç

Psikanaliz bilimi, insan davranışlarının temelinde yer alan sebepleri araştıran bir bilim dalı olarak, yine insanı merkezine koyan edebiyat ile sıkı bir bağ içerisinde. Zira psikanalitik edebiyat eleştirisi, edebî yapıtlardaki karakterlerin ve yapıtı ortaya koyan sanatçının ruh hâlini tahlil etmeyi amaçlar. Edebî eseri bu bakış açısıyla ele almak ve yorumlamak okuyucunun eserin dünyasına daha rahat nüfuz etmesine olanak verir.

Diğer insanlara göre sanatçılar kendilerine başka bir deyişle kendi imgesel dünyalarına daha rahat nüfuz edebilen kişilerdir. Öyle ki toplumsal alana dâhil olan özne imgesel hayallerine set çekmek zorunda kalır. Bu hayaller birer bilinçdışı dürtü olarak öznenin yakasını hiçbir zaman bırakmaz. Ancak bu dürtülerinin peşinden giden insanlar toplum tarafından yarglanır ve dışlanırlar. Sanatçılar ise bu yargının dışında kalan insanlardır. Zira onlar hapsedilmiş arzuları ve dürtüleri eserleri aracılığıyla açığa vurduklarından toplum tarafından yadırganmazlar. Durum böyle olunca bahsedildiğı üzere sanatçıların iç dünyaları psikanalitik yöntem ışığında incelenmeye daha yatkın hâle gelir.

Bu çalışmada da bu doğrultuda Özdemir Asaf'ın *Yalnızlık Paylaşılmaz*'daki şiirleri ele alınmıştır. Kendine has üslubuyla Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin ses getiren şairlerinden biri olan Asaf'ın şiirleri psikanalitik eleştiriye oldukça açık şiirlerdir. Zira şair, şiirlerinde insana ait bilinçdışı duygulara oldukça sık yer vermiş ve bireyin kendine olan yolculuğuna ışık tutmuştur. Bu çalışmada onun bahsi geçen şiir kitabından yola çıkılarak yalnızlık teması psikanalitik yöntem ile incelenmeye çalışılmıştır. Burada en çok dikkati çeken nokta ise, şairin şiirlerinde yalnızlığın tercih edilen bir yaşam biçimi olarak ele alınmış olmasıdır. Öyle ki şair, içinde bulunduğu kültürel düzenden kendi isteğıyle kabuğuna çekilmek istemiş ve yalnızlıktan övgüyle bahsetmiştir.

Psikanalitik açıdan bakıldığında yalnızlık, toplumun düzeni olan simgesel alana uyum sağlayamamak ve toplumdaki tecrit edilmek anlamına gelir. Yalnız özne, kendisiyle baş başa kalır ve benliğini ayakta tutmaya yarayacak ideal imgesiyle bir bütünleşme gayreti içerisinde olur. Bu durum Asaf'ın şiirlerinde açıkça bellidir. Ancak tekrar etmek gerekirse ele alınan şiirler şairin bu durumu gönüllü olarak kabul ettiğini gösterir. İdeal imgesiyle özdeşleşmek isteyen şair bunu ancak yalnızlığında başarabileceğini düşünür. Gelinek noktada şairin bu çabayla hareket ettiğı; fakat imgesel döneme dönüşün imkânsızlığı ve arzusunun döngüsel doğası gereğı çok da fazla yol kat edemediğı görülür. Ancak şair her şeye rağmen bu arzusunun peşinden koşar.

Kaynakça

- Asaf, Ö. (2019). *Kırılmadık Bir Şey Kalmadı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Asaf, Ö. (2020). *Çiçek Senfonisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fink, B. (2016). *Lacancı Psikanalize Bir Giriş*. Çev. Ögütçen, Ö., İstanbul: Encore Yayınları.
- Fink, B. (2020). *Lacancı Özne*. Çev. Güleç, K., İstanbul: Encore Yayınları.
- Green, A. (2018). *Yazı ve Ölüm*. Çev. Demiryontan, N., İstanbul: Metis Yayınları.
- Grosz, E. (2021). *Jacques Lacan: Feminist Bir Giriş*. Çev. Çakmak, Ö., İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Zizek, S. (2004). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. Çev. Birkan, T., İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (1999). *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Kapkın, E. ve Kapkın, A. T., İstanbul: Payel Yayınları.
- Zizek, S. (2020). *Mutlak Geritepme*. Çev. Aksoy, B. E., İstanbul: Encore Yayınları.
- Derhem, E. G. (2023). *Türk Romanında Narsisizm*. Ankara: Günce Yayınları.
- Fuat, M. (1999). *Çağdaş Türk Şiiri 1. Cilt*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. Çev. Gürol, E., İstanbul: Payel Yayınları.
- Güngörmüş, N. E. (2021). *Sanatçının Kendine Yolculuğu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Irigaray, L. (2014). *Başlangıçta Kadın Vardı*. Çev. Özallı, İ. ve Odabaş, M., İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Nasio, J. D. (2012). *Oedipus*. Çev. Coşkan, C., İstanbul: Say Yayınları.
- Özeren, P. L. (2017). Yaratıcılığın kökenleri ve narsisizm. N. Erdem (Ed.), *Narsisizm ve Yaratıcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bowie, M. (2007). *Lacan*. Çev. Şener, V. P., Ankara: Dost Yayınları.
- Jameson, F. (2013). *Dil Hapishanesi*. Çev. Doğan, M. H., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lacan, J. (2019). *Yine/Hâlâ*. Çev. Erşen, M., İstanbul: Metis Yayınları.
- Zizek, S. (2015). *Hiçten Az*. Çev. Ünal, E., İstanbul: Encore Yayınları.
- Zupancic, A. (2018). *Cinsellik Nedir?*, Çev. Aksoy, B. E., İstanbul: Metis Yayınları.